
روان شناسی کنجکاوی

(با تأکید بر آموزش و یادگیری)

تألیف:

دکتر اسماعیل سعدی پور

یادگار، دانشگاه علامه طباطبائی

چهارم، تهران، جریحی



سعدی پور، اسماعیل، ۱۳۴۶-	شناخت
روان شناسی کنجکاو: (با تأکید بر آموزش و یادگیری) / مولفان	موضوع
اسماعیل سعدی پور، عبدالرحمان جریخی؛	
از نظر معاونت پژوهشی دانشگاه.	
تیر: دانشگاه علامه طباطبائی، ۱۳۹۴.	مشخصات نشر
۱۶۷	مشخصات ظاهری:
انتشارات دانش: علامه طباطبائی؛ ۳۴۱.	فروست:
۱-۱۶۵-۱۷-۹-۸-۹	شابک:
فیبا	وضعیت فهرست نویسی:
یادداشت: کتابخانه.	
پرسشگری	موضوع:
ارتباط در آموزش و پرورش	موضوع:
کنجکاو در کودکان	موضوع:
یادگیری-روان شناسی	موضوع:
اندیشه و تفکر	موضوع:
معلمان-روابط با شاگردان	موضوع:
جریخی، عبدالرحمان، ۱۳۵۳-	شناسه افزوده:
دانشگاه علامه طباطبائی. مرکز چاپ و انتشارات	شناسه افزوده:
دانشگاه علامه طباطبائی. معاونت پژوهشی	شناسه افزوده:
LB۱۰۲۷/۴۴/۷۹ ۱۳۹۴	رده بندی کنگره:
۳۷۱/۳۷	رده بندی دیویی:
۳۹۷۰۶۹۱	شماره کتابشناسی ملی:

دین شناسی کنجکاوی

(با تأکید بر آموزش و یادگیری)

تألیف:

دکتر اسماعیل سعدی پور
عبد الرحمان جعفری

زیر نظر معاونت پژوهشی دانشگاه

شابک: ۱-۱۶۵-۲۱۷-۶۴-۹۰۸

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: مرکز چاپ و انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی

شمارگان: ۵۰۰ طراح جلد: رسول خسرویگی ناظر: رضا دنیوی

صفحه آرا: مریم زندگی ویراستار: مهتاب برگریزان نمایه ساز: علی لطفه

سازمان مرکزی: تهران، دهکده المپیک، تقاطع شهید همت، جنب پارک فرهنگ

صندوق پستی: ۱۵۸۱۵/۳۴۸۷ چاپ اول ۱۳۹۴ قیمت: ۱۰۰۰۰۰ ریال

فهرست مطالب

پیشگفتار ۱

کنجکاوی، اساس یادگیری و رشد دانش ۱

بخش اول

مبانی نظری کنجکاوی ۵

مقدمه ۶

فصل اول

تعاریف و مفاهیم ۹

الف) انگیزش و انگیزه ۹

انگیزش درونی و انگیزش بیرونی ۱۰

ب) نیاز و سائق ۱۱

ج) رفتارهای اکتشافی ۱۱

انگیزش بیرونی و اکتشاف ۱۲

د) هیجانخواهی ۱۳

ه) خلاقیت ۱۶

و) کنجکاوی ۱۷

فصل دوم

علل اصلی بروز کنجکاوی ۲۱

تبیین‌های اولیه ۲۱

نظریه‌های سائق ۲۳

فروید: کنجکاوی و میل جنسی ۲۴

تبیین‌های رفتاری ۲۵

پیاژه ۲۹

۳۲		مقیاس‌های سنجش کنجکاوی
----	-------	------------------------

فصل سوم

۳۷		کنجکاوی و سایر ویژگی‌های روان‌شناختی
۳۷		کنجکاوی و هوش
۳۹		کنجکاوی، علاقه، نوجوایی و باز بودن
۴۱		مدل کالر (ARCS) و تقویت کنجکاوی
۴۵		کنجکاوی، در طی رشد

فصل چهارم

۴۷		نظریه برلین
۴۷		نظریه برلین در مورد کنجکاوی
۴۸		پیشگیری
۴۹		تازگی
۵۰		عدم قطعیت
۵۳		برانگیختگی ۱: قوه برانگیختگی و سطوح برانگیختگی مطلوب
۵۷		برانگیختگی ۲: پاداش تعارض‌آمیز و نظام‌های پاداش
۵۸		مدل برانگیختگی مطلوب اسپیلبرگر

فصل پنجم

۶۱		کنجکاوی اجتماعی
۶۱		کنجکاوی در جهان اجتماعی
۶۲		کنجکاوی اجتماعی و غیبت کردن
۶۳		کنجکاوی اجتماعی و کسب اطلاعات و دانش اجتماعی
۶۴		کنجکاوی اجتماعی و تشکیل روابط میان فردی

فصل ششم

۶۵		کنجکاوی برای زندگی معنادار
۶۵		در جستجوی زندگی معنادار

۶۸	 شکل دادن به توانائی‌ها و هویت‌ها
۷۰	 دزدیدن کنجکاوی کودکانه
۷۳	 مزایای کنجکاوی
۷۳	 کنجکاوی به عنوان موتور رشد

بخش دوم

۷۷	 پرورش ذهن‌های کنجکاو و پرسشگر
۷۷	 راهکارها و روش‌ها

فصل هفتم

۷۹	 فرهنگ پرسشگری
۷۹	 کنجکاوی و پرسش‌گری
۸۱	 فرهنگ و کنجکاوی
۸۲	 احساس خطر از سؤال
۸۳	 حفظ وضع موجود
۸۴	 بازدارنده‌های فرهنگی
۸۴	 اطاعت محض
۸۵	 «سؤالات جسورانه»
۸۶	 اهمیت جستجو و کاوشگری
۸۶	 هدف زندگی
۸۷	 کنجکاوی رشد ذهنی را برمی‌انگیزد
۸۸	 فسیل‌های لئوناردو
۸۹	 «شکاکیت فضیلت است»

فصل هشتم

۹۳	 مدل‌های پرسشگری
۹۳	 پرسشگری و برنامه درسی
۹۴	 استقبال از رمز و راز و تازگی

۹۴ تمایل به خطر کردن

۹۴ همکاری با دیگران

۹۵ همدلی با دیگران

۹۵ استانداردهای برنامه درسی

۹۷ چند داستان درباره پرستگری

۹۸ «چه کسی آمریکا را کشف کرد؟»

۹۹ «چرا اداء شناور می‌شوند؟»

۱۰۰ زیرتشیسی دبیرستان

۱۰۱ پرستگری بازپاس

فصل نهم

۱۰۵ ایجاد مدارس پرستگری

۱۰۵ فرهنگ کلاسی

۱۰۷ «ایجاد فضایی هدایت کننده به سمت یادگیری»

۱۰۷ اظهارات مستقیم

۱۰۸ الگوسازی معلم

۱۱۰ به اشتراک گذاری تجربیات

۱۱۱ داستان پتر کبیر

۱۱۲ تهیه نوشته‌های مثبت (مثبت نویسی)

۱۱۴ سؤالات الگو

۱۱۵ پاسخ‌های معلم

۱۱۶ فرهنگ مدرسه

۱۱۷ چشم‌انداز / فلسفه مدرسه

۱۱۷ انتظارات مدیر

۱۱۷ نامه مدیر

۱۱۷ درگیر ساختن والدین

۱۱۷ نمایش‌های مدرسه

۱۱۸ جلسات همکاران

فصل دهم

۱۱۹ ماهیت سؤالات خوب

۱۱۹ سؤالاتی که کمک می‌کنند فکر کنیم

۱۲۲ حالا این موضوع در تهیه سؤال «خوب» چه نقشی دارد؟

۱۲۴ نمونه‌ای از کار دانش‌آموز در روش خرد سه‌طبقه‌ای

۱۲۴ سؤالات جمع‌آوری

۱۲۴ سؤالات پردازش

۱۲۵ سؤالات کار بستن

۱۲۵ سؤالات شخصی

۱۲۶ محتوای سؤالات ما - بزرگ‌ترین اشکال کدام ادوار

۱۳۴ «این منصفانه نیست!» سؤالاتی از برابر

فصل یازدهم

۱۳۷ به نگارش درآوردن کنجکاوی‌ها

۱۳۷ دفترچه یادداشت تفکر

۱۳۸ عبارات پایه برای دفترچه یادداشت‌های تفکر

۱۳۹ ارائه راهنمایی‌های لازم

فصل دوازدهم

۱۴۱ پرسش کردن از متن

۱۴۱ فلسفه برای کودکان

۱۴۴ قالب‌های پرسشگری

۱۴۷ قالب کلی پرسشگری - فرم متنی

۱۴۷ دور نمای تاریخی

۱۴۷ عناصر اصلی

روابط مهم ۱۴۷

برآورد آینده ۱۴۷

تدریس دوطرفه ۱۴۸

شبکه جهانی وب - شکل دیگر متن ۱۴۸

فصل سیزدهم

الگوهای تدریس مبتنی بر کنجکاوی و پرسشگری ۱۴۹

یادگیرنده بر پایه تحقیق ۱۴۹

یادگیرنده مبتنی بر کاوشگری ۱۵۱

www.ketab.ir

پیشگفتار

کنجکاوی، اساس یادگیری و رشد دانش

یکی از موهبت‌ها، اساسی که خداوند متعال به انسان اعطا می‌کند، بدون شک موهبت کنجکاوی است که در ذات انسان به ودیعه نهاده است. موهبتی که می‌توان گفت ذات انسان بدان وابسته است و بدون آن بسیاری از توانایی‌ها و قابلیت‌های دیگر را هم به دست نمی‌آورد. بشر با استفاده از این موهبت است که توانسته پیاموزد و از این طریق در طول دوران رشد و تکامل دست وردهای مهمی را به دست آورد و مراحل مختلفی را پشت سر گذاشت. روح کنجکاوی به او قدرت و توان حرکت و امید و پیشرفت عطا کرده است، به او انگیزه هستی و کاوش و توانایی غلبه بر مشکلات و حل مسائل و توانایی دنبال کردن نشانه‌ها و کشف رموز و اسرار طبیعت را داده است و خلاصه می‌توان گفت: انسان بدون به معنای واقعی با کنجکاوی معنی پیدا می‌کند.

لذا نقش کنجکاوی در پیشرفت و تعالی انسان‌ها و جوامع امروزی، اگر به شاید کمتر آشکار و عیان ولی اساسی و بدون تردید است. امروزه این موضوع اهمیت چند برابری یافته است، از این لحاظ که با پیچیدگی جوامع و سازوکارهای زندگی و درهم تنیدگی ابعاد مختلف زندگی اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی و غیره، لزوم برخورداری جوامع از افراد ورزیده برای قبول و درک شرایط موجود بیشتر و بیشتر احساس می‌شود. افرادی که بتوانند مطابق با نیازهای عصر حاضر، شناخت، نگرش و مهارت داشته باشند و افرادی کارآمد و اثربخش باشند. در عصر حاضر تعریف انسان موفق، جوامع موفق و سالم تغییر یافته است و از همین روست که باید نگرش‌ها،

الگوها و روش‌ها نیز تغییر یابند و مسئولیت این امر در درجه اول متوجه نظام‌های آموزشی است. بدون شک کنجکاوی جزو مهارت‌های دانش‌آموزان در قرن بیست و یکم است، همان‌گونه که سازمان‌ها و نهادهای آموزشی بسیاری در جهان نیز به این امر اذعان کرده‌اند.

در اینجا برای تفهیم بهتر این موضوع از مثالی بهره می‌گیریم. اندیشمندان از قدیم‌الایام گفته‌اند ورزش «دو» مادر دیگر ورزش‌هاست، همان‌گونه که گفته‌اند کنجکاوی مادر سایر علوم است (دیویی، ۱۹۱۰). همان‌طور که بقیه ورزش‌ها از دامن و به وجود آمدند، علوم نیز از کنجکاوی پدید آمدند. از این قیاس می‌خواهیم این نتیجه را بگیریم همان‌گونه که جوامع مترقی برای پیشرفت و توسعه ورزش در کشورشان و انجام برنامه‌ریزی‌های درازمدت در این زمینه به توسعه و ترویج ورزش در می‌پردازند و آن را ورزش پایه به حساب می‌آورند، لذا نظام‌های آموزشی نیز باید به نظر توسعه‌یادگیری و رشد و توسعه دانش و علم، به تقویت و پرورش حس کنجکاوی - رکردی، و نوجوانان بپردازند. به عبارتی دیگر، ارج نهادن به کنجکاوی، درواقع ارج نهادن به یادگیری و رشد و توسعه دانش و علم است. چنانچه کنجکاوی رشد و پرورش پیدا کند و به آن میدان داده شود، علم و دانش نیز در جامعه توسعه می‌یابد و جامعه‌ای دانش‌محور و مبتنی بر علم و دانش را خواهیم داشت، همان‌گونه که در کشوری که ورزش دومیدانی گسترش یافته و اهمیت زیادی پیدا کرده است، سایر ورزش‌ها نیز به راحتی رشد و گسترش می‌یابند و ورزشکاران مطرح و برجسته‌ای بروز و ظهور می‌کنند.

کنجکاوی مفهوم جالبی است! باوجود اینکه بارها آن را در فعالیت‌ها و مباحثات روزمره می‌شنویم و اهمیت آن توسط افراد مختلفی در سطوح گوناگون به زبان آورده و حتی این حس انسانی به مراتب ستوده می‌شود، اما کمتر تلاش می‌شود به طور جدی و آگاهانه برای رشد و تقویت آن اقدامی صورت گیرد. شاید هنوز توافقی در زمینه معنا و مفهوم آن حاصل نشده است و اهمیت آن را باور نکرده‌ایم یا ممکن است هنوز برخی از بار منفی آن ترس داشته باشند! کنجکاوی به همراه چند مفهوم دیگر مثل شکفتی، خلاقیت، همدلی و... غیر از اینکه جزو مواهب الهی و از فضیلت‌های انسانی می‌باشند، نقش بسزایی در امور تربیتی و آموزشی ایفا می‌کنند. به

نظر می‌رسد آن گونه که به مفاهیم دیگر اهمیت داده شده و برای آن‌ها کار و برنامه تدارک دیده شده است، برای کنجکاوی بدین گونه نبوده است. این امر را به‌خصوص در کشور خودمان از میزان کتاب‌هایی که در این باره منتشر شده‌اند، می‌توان دریافت.

یکی از تحولات عمده‌ای که در اهداف و رویکردها و به تبع در برنامه‌ها و روش‌ها پدید آمده است، به‌کارگیری نظریات جدید یادگیری و آموزشی و مطرح شدن لزوم بازتر کردن محیط‌های آموزشی، شاگردمحوری و یادگیری فعال است که باعث ایجاد تغییرات اساسی در نظام‌های آموزشی گشته است. کنجکاوی این خاصیت را دارد که با این رویکردهای جدید انطباق کامل دارد و حتی می‌توان گفت از ملزومات رویکردان جدید یادگیری مثل رویکرد سازنده‌گرایی است. این کتاب در درجه اول با هدف برطرف کردن این خلاء در حوزه ادبیات نظری و پژوهش تربیتی کشور، معنای اعم کلمه تهیه شده است و قصد بر این است تا این کار آغازی دوباره باشد برای مورد مذاقه و کنکاش بیشتر قرار دادن این موضوع. به همین خاطر سعی شده است نگاهی وسیع به این مفهوم داشته و ضمن این که سیر تاریخی نشان داده می‌شود و به ابعاد مختلف نظری آن، هرچند به صورت مختصر، پرداخته می‌شود، به کاربردها و موارد عملی و نقش آن در زمینه‌های مختلف نیز اشاره‌هایی شود. بدون شک این کار حالی از تکال و کم و کاستی نیست، ولی تلاشی است در مسیری که نویسندگان به روش بیان نتیجه آن اطمینان دارند و امیدوارند این روشنایی روزبه‌روز به دست سایر محققان بیستر شود و از پس تاریکی‌ها روشنایی بیشتر عیان شود.